

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

**TAARIFA YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA BAJETI KUHUSU
UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA WIZARA YA FEDHA KWA MWAKA WA
FEDHA 2024/2025 PAMOJA NA MAONI YA KAMATI KUHUSU MAKADIRIO YA
MAPATO NA MATUMIZI YA WIZARA HIYO KWA MWAKA WA FEDHA 2025/2026**

*[Imetolewa chini ya Kanuni ya 118 (9) ya Kanuni za Kudumu
za Bunge, Toleo la Februari, 2023]*

Ofisi ya Bunge,
10 Barabara ya Morogoro,
S.L.P 941,
40490 Tambukareli,
DODOMA.

4 Juni, 2025

YALIYOMO

1.0.	UTANGULIZI	1
2.0.	MAPITIO YA UTEKELEZAJI WA BAJETI NA MAJUKUMU YA WIZARA YA FEDHA KWA MWAKA WA FEDHA 2024/25	2
2.1.	Uchambuzi wa Mafungu Nane (8).....	4
3.0.	UCHAMBUZI WA MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI YA WIZARA YA FEDHA KWA MWAKA WA FEDHA 2025/26	10
3.1.	Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mafungu nane (8) ya Wizara ya Fedha kwa Mwaka wa Fedha 2025/26	11
3.1.1.	Uchambuzi wa baadhi ya Mafungu	11
4.0.	MAPITIO YA UTEKELEZAJI WA BAJETI YA FUNGU 45 - OFISI YA TAIFA YA UKAGUZI KWA MWAKA WA FEDHA 2024/25 PAMOJA NA MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA WA FEDHA 2025/26	14
4.1.	Mwenendo wa utolewaji wa Fedha kwa Fungu 45 kwa mwaka wa Fedha 2024/25 ...	15
4.2.1.	Mafanikio ya Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi katika mwaka 2024/25	16
4.2.2.	Changamoto za Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi katika mwaka 2024/25.....	17
5.0.	MAONI NA MAPENDEKEZO YA KAMATI	20
5.1.	Kufanya mabadiliko kwenye Sheria ya Mifumo ya Malipo ya Taifa Sura ya 437 ili Mfumo wa malipo kwa njia ya kielektroniki (Cashlite) uanze kutekelezwa	20
5.2.	Serikali kupitia upya Muundo wa Idara ya Mkaguzi Mkuu wa Ndani wa Serikali pamoja na Sheria ya Ukaguzi wa Ndani ya Umma.....	21
5.3.	Kuwezesha kimitaji Benki ya Maendeleo ya Kilimo Tanzania (TADB) na Benki ya Uwekezaji Tanzania (TIB).....	22
5.4.	Kutungwa kwa Sera ya Kodi.....	23
5.5.	Kuboresha Utendaji Kazi wa Wakala wa Huduma ya ununuzi Serikalini (GPSA).....	23
6.0.	HITIMISHO.....	24

**TAARIFA YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA BAJETI KUHUSU
UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA WIZARA YA FEDHA KWA MWAKA WA
FEDHA 2024/2025 PAMOJA NA MAONI YA KAMATI KUHUSU MAKADIRIO YA
MAPATO NA MATUMIZI YA WIZARA HIYO KWA MWAKA WA FEDHA 2025/2026**

1.0. UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 118 ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Februari, 2023 naomba kuwasilisha Taarifa ya Maoni ya Kamati kuhusu utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Fedha pamoja na Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi kwa mwaka wa fedha 2024/25 na Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara hiyo kwa mwaka wa fedha 2025/26.

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 9(a) cha Nyongeza ya Nane cha Kanuni za Kudumu za Bunge kinaipa Kamati ya Bunge ya Bajeti jukumu la kuisimamia Wizara ya Fedha pamoja na Taasisi zilizopo chini yake. Aidha, Kifungu cha 9(1)(c) cha Sheria ya Bajeti Sura ya 439 kinaipa Kamati jukumu la kupitia na kuidhinisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi. Hivyo, Kamati ilichambua na kujadili utekelezaji wa bajeti wa Mafungu nane (8) ya Wizara ya Fedha pamoja na Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi kwa mwaka wa fedha 2024/25 na makadirio ya mapato na matumizi ya Mafungu hayo kwa mwaka wa fedha 2025/26. Mafungu hayo ni kama ifuatavyo:-

- i. Fungu 001 – Deni la Serikali
- ii. Fungu 006 – Idara ya Mkaguzi wa Ndani Mkuu wa Serikali
- iii. Fungu 010 – Tume ya Pamoja ya Fedha
- iv. Fungu 013 – Kitengo cha Kudhibiti Fedha Haramu
- v. Fungu 021 – Hazina
- vi. Fungu 022 – Huduma za Mfuko Mkuu
- vii. Fungu 023 – Idara ya Mhasibu Mkuu wa Serikali
- viii. Fungu 045 – Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi
- ix. Fungu 050 – Wizara ya Fedha

Mheshimiwa Spika, Taarifa hii imegawanyika katika sehemu kuu sita ambazo ni: -

- i. Utangulizi;
- ii. Mapitio ya Utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Fedha kwa Mwaka wa fedha 2024/25;
- iii. Uchambuzi wa Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Fedha kwa Mwaka wa fedha 2025/26;
- iv. Mapitio ya Utekelezaji wa Bajeti ya Fungu 45 - Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi kwa Mwaka wa fedha 2024/25 pamoja na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa fedha 2025/26;
- v. Maoni na Mapendekezo ya Kamati; na
- vi. Hitimisho

2.0. MAPITIO YA UTEKELEZAJI WA BAJETI NA MAJUKUMU YA WIZARA YA FEDHA KWA MWAKA WA FEDHA 2024/25

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2024/25 Mafungu 8 ya Wizara ya Fedha yaliidhinishwa na Bunge jumla ya **Shilingi 16,555,022,808,786.60**. Hadi kufikia tarehe 30 Aprili, 2025 jumla ya **Shilingi 13,708,845,494,436.80** zilipokelewa sawa na **asilimia 86.5** ya bajeti iliyoidhinishwa. Kati ya fedha hizo, **Shilingi 10,215,463,855,000** ni kwa ajili ya kugharamia deni la Serikali, **Shilingi 443,738,597,299.95** ni kwa ajili ya mishahara na **Shilingi 2,588,759,357,968.20** ni kwa ajili ya matumizi mengineyo. Aidha kwa upande wa fedha za maendeleo **Shilingi 460,883,684,168.68** zilitolewa, kati ya fedha hizo **Shilingi 435,223,001,713.68** ni fedha za ndani na **Shilingi 25,660,682,455** ni fedha za nje.

Mheshimiwa Spika, Jedwali namba 1 linaonesha mwenendo wa utekelezaji wa bajeti za mafungu yote nane (8) yaliyo chini ya Wizara ya Fedha hadi kufikia tarehe 30 Aprili, 2025.

Jedwali Na.1. Utekelezaji wa Bajeti ya Mafungu 8 ya Wizara ya Fedha kwa mwaka wa fedha 2024/25

Fungu	Bajeti iliyoidhinishwa 2024/25	Fedha zilizotolewa hadi Aprili, 2025	Asilimia ya Bajeti Iliyoidhinishwa
001. Deni la Serikali			
Matumizi mengineyo	12,020,058,686,000.00	10,215,463,855,000.00	84.99
006. Idara ya Mkaguzi wa Ndani Mkuu wa Serikali			
Mishahara	1,894,788,000.00	1,671,563,000.00	88.22
Matumizi mengineyo	12,013,859,500.00	7,240,849,060.89	60.27
Maendeleo Ndani	236,611,000.00	236,600,000.00	99.99
Maendeleo Nje	992,840,000.00	992,840,000.00	100
Jumla Ndogo	15,138,098,500.00	10,141,852,060.89	66.99
010. Tume ya Pamoja ya Fedha			
Mishahara	833,157,000.00	605,495,020.00	72.67
Matumizi mengineyo	3,575,157,000.00	3,016,374,775.00	84.37
Maendeleo Ndani	1,598,249,000.00	500,000,000.00	31.28
Jumla Ndogo	6,006,563,000.00	4,121,869,795.00	68.62
013. Kitengo cha Kudhibiti Fedha Haramu			
Matumizi mengineyo	5,272,987,000.00	3,464,921,721.08	65.71
Jumla Ndogo	5,272,987,000.00	3,464,921,721.08	65.71
021. Hazina			
Mishahara	661,532,226,199.73	363,966,766,496.90	55.02
Matumizi mengineyo	784,429,283,070.48	665,493,021,887.57	84.84
Maendeleo Ndani	551,821,410,252.11	407,004,873,053.10	73.76
Maendeleo Nje	28,319,021,973.99	4,413,558,380.00	15.59
Jumla Ndogo	2,026,101,941,496.31	1,440,878,219,817.57	71.12
022. Huduma za Mfuko Mkuu wa Serikali			
Mishahara	15,119,603,000.00	9,474,467,360.20	62.66
Matumizi mengineyo	2,144,497,920,921.66	1,768,929,444,198.95	82.49
Jumla Ndogo	2,159,617,523,921.66	1,778,403,911,559.15	82.35
023. Idara ya Mhasibu Mkuu wa Serikali			
Mishahara	7,083,142,000.00	5,768,386,556.00	81.44
Matumizi mengineyo	89,554,392,012.00	71,121,800,024.00	79.42
Maendeleo Ndani	1,235,635,000.00	355,427,000.00	28.76
Maendeleo Nje	6,056,750,000.00	5,811,212,000.00	95.95
Jumla ndogo	103,929,919,012.00	83,056,825,580.00	79.92
050. Wizara ya Fedha			

Fungu	Bajeti iliyoidhinishwa 2024/25	Fedha zilizotolewa hadi Aprili, 2025	Asilimia ya Bajeti Iliyoidhinishwa
Mishahara	73,941,620,000.00	62,251,918,866.85	84.19
Matumizi mengineyo	93,498,268,538.16	70,114,657,778.29	74.99
Maendeleo Ndani	18,949,484,260.10	12,683,029,585.58	66.93
Maendeleo Nje	16,873,758,529.20	14,443,072,075.00	85.59
Jumla Ndogo	203,263,131,327.46	159,492,678,305.72	78.45
Jumla Kuu	16,555,022,808,786.60	13,708,845,494,436.80	86.5

Chanzo: Randama za Mafungu

2.1. Uchambuzi wa Mafungu Nane (8)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilifanya uchambuzi wa Mafungu yote 8 na kubaini masuala yafuatayo:-

2.1.1. Fungu 01 – Deni la Serikali

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2024/25 Fungu hili liliidhinishwa **Shilingi 12,020,058,686,000** kwa ajili ya kulipa deni la Serikali. Kati ya kiasi hicho, **Shilingi 1,737,816,590,000** kwa ajili ya kulipa riba ya Deni la nje, **Shilingi 3,146,667,964,000** kwa ajili ya kulipa riba Deni la ndani, **Shilingi 4,214,961,950,000** ni kwa ajili ya kulipa deni la ndani lililoiva, **Shilingi 2,902,114,261,000** ni kwa ajili ya kulipa deni la nje lililoiva. Aidha, kiasi cha **Shilingi 18,327,921,000** ni kwa ajili ya kuhudumia deni na **Shilingi 170,000,000** ni kwa ajili ya matangazo ya minada ya kuuza dhamana za Serikali.

Mheshimiwa Spika, hadi kufikia Aprili 2025, Fungu hili lilipokea **Shilingi 10,215,463,855,000** sawa na asilimia **84.99** ya bajeti iliyoidhinishwa. Kati ya kiasi hicho **Shilingi 2,573,610,645,000** zimetumika kulipa deni la nje, **Shilingi 3,527,418,750,000** zimetumika kulipa deni la ndani, **Shilingi 2,475,712,329,000** kulipa riba ya deni la ndani, **Shilingi 1,625,881,444,000** kulipa riba deni la nje, **Shilingi 12,681,440,000** zimetumika kuhudumia deni na **Shilingi 159,247,000** zimetumika kwa ajili ya

matangazo ya minada ya kuuza dhamana za Serikali. Kamati inaipongeza Serikali inayoongozwa na **Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania** kwa kuwa mwenendo huo wa ulipaji wa madeni unaashiria kwamba Serikali ina uwezo kulipa mikopo yake ya ndani na nje kwa wakati.

2.1.2. Fungu 006 – Idara ya Mkaguzi wa Ndani Mkuu wa Serikali

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2024/25, Fungu 006 liliidhinishiwa jumla ya **Shilingi 15,138,098,500**. Kati ya fedha hizo, **Shilingi 1,894,788,000** ni kwa ajili ya mishahara, **Shilingi 12,013,859,500** kwa ajili ya matumizi mengineyo, **shilingi 236,611,000** ni fedha za ndani za maendeleo na **shilingi 992,840,000** ni fedha za nje.

Mheshimiwa Spika, hadi kufikia Aprili 2025, jumla ya **Shilingi 10,141,852,060.89** zimetolewa sawa na **asilimia 66.99** ya bajeti iliyoidhinishwa. Kati ya fedha hizo, **Shilingi 1,671,563,000** ni kwa ajili ya mishahara, **Shilingi 7,240,849,060.89** ni kwa ajili ya matumizi mengineyo na **Shilingi 1,229,440,000** ni kwa ajili ya matumizi ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, Fungu hili linahusika na usimamizi thabiti wa fedha za umma kwa maendeleo jumuishi na endelevu ya kiuchumi. Kamati inaipongeza Serikali kwa kutoa fedha za maendeleo kwa **asilimia 99.99** yenye lengo la kuboresha usimamizi wa fedha za umma. Aidha, Idara hii husaidia kutekeleza mapendekezo ambayo huwa yanatolewa na CAG. Kamati inaipongeza Serikali kwa kutambua umuhimu wa wakaguzi wa ndani kwa kuwajengea uwezo wakaguzi 1,155 katika maeneo ya ukaguzi na utumiaji wa mifumo katika mwaka 2024/25 pamoja na kufanya ununuzi wa tarakalishi mpakato 75 ambazo zimesambazwa kwa wakaguzi wa ndani katika Taasisi na Mamlaka za Serikali za Mitaa.

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kwamba bado kuna changamoto ya uhaba wa vitendea kazi pamoja na watumishi. Hivyo, Kamati inaishauri Serikali kutoa kipaumbele cha upatikanaji wa vitendea kazi kwa Fungu hili pamoja na watumishi. Aidha, mifumo ya Serikali yote inapokuwa inajengwa iwe ni lazima kuhusiha Fungu hili ili kurahisisha zoezi la ukaguzi.

2.1.3. Fungu 10 - Tume ya Pamoja ya Fedha

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa Fedha 2024/25 Tume ya Pamoja ya Fedha iliidhinishiwa na Bunge jumla ya **Shilingi 6,006,563,000** kati ya fedha hizo, **Shilingi 833,157,000** ni kwa ajili ya mishahara, **Shilingi 3,575,157,000** ni kwa ajili ya matumizi mengineyo na **Shilingi 1,598,249,000** ni kwa ajili ya matumizi ya maendeleo. Hadi kufikia mwezi Aprili, 2025 Fungu hili lilikuwa limepokea jumla ya **Shilingi 4,121,869,795** sawa na **asilimia 68.62** ya bajeti iliyoidhinishwa. Kati ya fedha zilizotolewa, **Shilingi 605,495,020** ni mishahara, **Shilingi 3,016,374,775** ni fedha za matumizi mengineyo na **Shilingi 500,000,000** ni fedha za matumizi ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio yaliyopatikana, Tume inakabiliwa na changamoto kuu mbili. Moja ni ukosefu wa Makamishna wa Tume, ambao ndio wana jukumu la kusimamia kazi za Tume na pili ni ukosefu wa jengo la Ofisi kwa Tanzania Bara, hali inayosababisha kutenga zaidi ya **Shilingi milioni 100** kwa mwaka kwa ajili ya kulipa kodi ya pango. Pamoja na kwamba jengo limepatikana lakini linahitaji marekebisho makubwa. Hivyo, Kamati inaishauri Serikali kuharakisha mchakato wa kupata Makamishna wa Tume na kuharakisha utolewaji wa fedha kwa ajili ya ukamilishaji wa ukarabati wa jengo lililopatikana katika mwaka wa fedha 2025/26.

2.1.4. Fungu 13 – Kitengo cha Kudhibiti Fedha Haramu (FIU)

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2024/25, Fungu 13 liliidhinishiwa kiasi cha **Shilingi 5,272,987,000** kwa ajili ya matumizi ya Kawaida. Hadi kufikia Aprili 2025, Fungu hili lilipokea jumla ya **Shilingi 3,464,921,721.08** sawa na **asilimia 65.71**.

Mheshimiwa Spika, Kitengo hiki kilikuwa kinakabiliwa na changamoto ya Taasisi za Umma kutokukipa ushirikiano kikamilifu. Kamati iliishauri Serikali kutanzua changamoto hiyo. Napenda kulijulisha Bunge lako Tukufu kwamba kwa sasa Kitengo cha FIU kwa kushirikiana na vyombo vinavyosimamia utekelezaji wa sheria vikiwemo Jeshi la Polisi, Mamlaka za Kuzuia na Kupambana na rushwa, Mamlaka za Kuzuia Dawa za Kulevya, Mamlaka za kuzuia ujangili na biashara haramu ya wanayamapori zilizopo Tanzania Bara na Zanzibar zinakutana kila baada ya miezi miwili hadi mitatu kwa lengo la kujadili changamoto, kuimarisha ushirikiano na kuzuia uhalifu kwa kuhakikisha uchunguzi wa makosa tangulizi unafanyika sambamba na kufuatilia mazalia ya uhalifu pamoja na utakasishaji fedha haramu kwa washitakiwa.

Mheshimiwa Spika, vilevile Kamati inaipongeza Serikali kwa kuratibu utekelezaji wa Mpango kazi wa Kikosi Kazi cha Kimataifa cha Kudhibiti Utakasishaji wa Fedha Haramu (FATF) ili kuiondoa Tanzania katika orodha ya nchi zilizo katika usimamizi wa karibu wa *Grey List*. Tanzania imeweza kutekeleza vipengele vyote 21 vya mpango kazi huo na hivyo kuondolewa kwenye uangalizi.

Aidha, Kamati inaipongeza Serikali kwa kuboresha mfumo maalumu wa kuratibu takwimu za matukio yanayohusiana na utakasishaji fedha haramu kuanzia miamala shuku, makosa tangulizi, makosa ya utakasishaji, utaifishaji wa nyenzo

zinazotumika kufanya uhalifu na mali zilizopatikana kwa njia haramu. Lengo ni kuboresha utendaji kazi na kupunguza miamala fiche. Hatua hii inaonyesha utayari wa **Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania** katika kusikiliza ushauri wa Bunge na kuutekeleza.

2.1.5. Fungu 21 – Hazina

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2024/25, Fungu 21 liidhinishiwa jumla ya **Shilingi 2,026,101,941,496.31**. Kati ya fedha hizo, **Shilingi 661,532,226,199.73** ni kwa ajili ya mishahara ikijumuisha bajeti ya marekebisho ya mishahara kwa watumishi wa umma na **Shilingi 784,429,283,070.48** ni matumizi mengineyo na **Shilingi 580,140,432,226.10** kwa ajili ya matumizi ya maendeleo. Hadi kufikia Aprili, 2025 Fungu hili limepokea jumla ya **Shilingi 1,440,878,219,817.57** sawa na **asilimia 71.12**. Kati ya fedha hizo, **Shilingi 363,966,766,496.90** ni kwa ajili ya mishahara, **Shilingi 665,493,021,887.57** ni fedha za matumizi mengineyo na **Shilingi 411,418,431,433.10** ni fedha za maendeleo.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaishauri Serikali kupitia Fungu hili kuharakisha mchakato wa kuhakiki na kulipa madeni ya wazabuni, wakandarasi na watoa huduma ili kuondoa madhira wanayokumbana nayo.

2.1.6. Fungu 22 – Huduma za Mfuko Mkuu wa Serikali

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2024/25 Fungu hili liliidhinishiwa kiasi cha **Shilingi 2,159,617,523,921.66**. Kati ya fedha hizo, **Shilingi 15,119,603,000** ni kwa ajili ya mishahara ya maafisa wa umma wanaolipwa kupitia Fungu 022, na **Shilingi 2,144,497,920,921.66** ni kwa ajili ya Huduma za Mfuko Mkuu. Hadi kufikia Aprili 2025, jumla ya **Shilingi 1,778,403,911,559.15** zimepokelewa sawa na **asilimia 82.35** ya bajeti. Kati ya fedha

hizo, **Shilingi 9,474,467,360.20** ni mishahara na **Shilingi 1,768,929,444,198.95** ni matumizi mengineyo.

Mheshimiwa Spika, pamoja na majukumu mengine Fungu hili linahusika na kulipa mafao na pensheni kwa wastaafu wa Serikali wanaolipwa kupitia Hazina. Kamati inaipongeza Serikali ya **Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania** kwa kuanza mchakato wa kuhuisha viwango vya mafao kwa wastaafu, pamoja na kujenga Mfumo wa Wastaafu wa kujihakiki wenyewe ambao unategemewa kuanza kutumika tarehe 1 Julai, 2025.

Mheshimiwa Spika, Mfumo huo utasaidia wastaafu kutosafiri umbali mrefu kwa ajili ya kufuatilia mafao yao. Vilevile, Serikali imetengeneza mfumo wa kielektroniki wa Malipo ya Wastaafu (*Treasury Pensioners Payment System-TPPS*) unaotumika kuandaa, kulipa na kutunza nyaraka na taarifa za Wastaafu. Aidha, Kamati inaishauri Serikali kuunganisha mfumo huo na mifumo mingine ya MUSE, mfumo wa kutengeneza vyeti vya kifo (*Civil Registration System*) pamoja na mifumo ya malipo kwenye mifuko ya hifadhi ya jamii ili kuharakisha utambuzi na ulipaji wa mafao na kuhakikisha wastaafu wanapatiwa huduma kwa haraka na kwa wakati.

2.1.7. Fungu 23: Idara ya Mhasibu Mkuu wa Serikali

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2024/25, Idara ya Mhasibu Mkuu wa Serikali iliidhinishiwa kiasi cha **Shilingi 103,929,919,012**. Kati ya fedha hizo, **Shilingi 7,083,142,000** ni kwa ajili ya Mishahara kwa watumishi wa Idara, **Shilingi 89,554,392,012** kwa ajili ya matumizi mengineyo na **Shilingi 7,292,385,000** ni fedha za maendeleo. Hadi kufikia mwezi Aprili, 2025 jumla ya **Shilingi 83,256,825,580** zimetolewa kwa ajili ya matumizi ya kawaida na maendeleo sawa na **asilimia 79.92**. Kati ya kiasi hicho, **Shilingi 5,768,386,556** ni kwa ajili ya

mishahara, **Shilingi 71,121,800,024** ni kwa ajili ya matumizi mengineyo na **Shilingi 6,166,639,000** ni kwa ajili ya kugharamia miradi ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaendelea kuishauri Serikali kutoa mafunzo kwa wahasibu waliopo chini ya Fungu hili ili kuwajengea uwezo na kuhakikisha wanaendana na mabadiliko ya viwango vya Kimataifa na teknolojia. Aidha, ni vyema wahasibu wa Serikali wawe na programu ya kuwashikiza katika Taasisi binafsi zinazofanya vizuri ndani na nje ya nchi ili kupata uzoefu.

2.1.8. Fungu 50: Wizara ya Fedha

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2024/25, Fungu hili liliidhinishiwa jumla ya **Shilingi 203,263,131,327.46** kwa ajili ya matumizi ya kawaida na maendeleo. Kati ya kiasi hicho, **Shilingi 73,941,620,000** ni kwa ajili ya mishahara, **Shilingi 93,498,268,538.16** kwa ajili ya matumizi ya kawaida na **Shilingi 35,823,242,789.30** ni kwa ajili ya miradi ya maendeleo kwa Idara, Vitengo na Taasisi zilizo chini ya Fungu hili.

Mheshimiwa Spika, hadi kufikia Aprili, 2025 jumla ya **Shilingi 159,492,678,305.72** zimetolewa sawa **asilimia 78.45**. Kati ya fedha hizo **Shilingi 62,251,918,866.85** ni mishahara, **Shilingi 70,114,657,778.29** ni matumizi mengineyo, **Shilingi 12,683,029,585.58** ni fedha za ndani za maendeleo na **Shilingi 14,443,072,075.00** ni fedha za nje.

3.0. UCHAMBUZI WA MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI YA WIZARA YA FEDHA KWA MWAKA WA FEDHA 2025/26

3.1. Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mafungu nane (8) ya Wizara ya Fedha kwa Mwaka wa Fedha 2025/26

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2025/26, Wizara ya Fedha pamoja na mafungu yaliyo chini yake inaomba kuidhinishiwa jumla ya **Shilingi 20,186,588,996,000** sawa na ongezeko la **asilimia 22.05** kutoka bajeti ya **Shilingi 16,539,877,005,257** mwaka 2024/25. Kati ya kiasi kinachoombwa, **Shilingi 14,219,350,702,000** ni kwa ajili ya ulipaji wa Deni, **Shilingi 4,107,858,114,000.00** ni kwa ajili ya matumizi mengineyo, **Shilingi 1,101,591,775,000** kwa ajili ya mishahara na **Shilingi 757,788,405,000** kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo ambapo kati ya fedha hizo, **Shilingi 601,700,826,000** ni fedha za ndani na **Shilingi 156,087,579,000** ni fedha za nje. Jedwali namba 2 linaonyesha mchanganuo wa maombi ya fedha kwa Wizara ya Fedha na Mafungu yaliyo chini yake kwa mwaka wa fedha 2025/26.

Jedwali Na. 2: Maombi ya Fedha kwa Wizara ya Fedha na Mafungu yaliyo chini yake kwa mwaka wa fedha 2025/26

Fungu	Matumizi Mengineyo	Mishahara	Miradi Maendeleo (Ndani)	Miradi Maendeleo (Nje)	Jumla
01	14,219,350,702,000	-	-	-	14,219,350,702,000
06	11,430,429,000	2,366,512,000	141,967,000	1,136,430,000	15,075,338,000
10	4,164,536,000	945,493,000	958,949,000	-	6,068,978,000
13	5,162,443,000	-	-	-	5,162,443,000
21	783,658,931,000	985,183,709,000	588,911,977,000	106,520,060,000	2,464,274,677,000
22	3,131,303,648,000	16,616,460,000			3,147,920,108,000
23	91,566,300,000	7,468,014,000	741,381,000	6,090,081,000	105,865,776,000
50	80,571,827,000	89,011,587,000	10,946,552,000	42,341,008,000	222,870,974,000
Jumla	18,327,208,816,000	1,101,591,775,000	601,700,826,000	156,087,579,000	20,186,588,996,000

Chanzo: Randama za Mafungu ya Wizara ya Fedha

3.1.1. Uchambuzi wa baadhi ya Mafungu

Mheshimiwa Spika, baada ya uchambuzi wa mafungu yote 8, Kamati ilibaini na kupendekeza masuala yafuatayo:-

a) Fungu 006 – Idara ya Mkaguzi wa Ndani Mkuu wa Serikali

Mheshimiwa Spika, ili kuongeza ufanisi wa ukaguzi wa ndani na kuhakikisha rasilimali za umma zinatumiwa ipasavyo, Kamati inaitaka Serikali kuhakikisha kuwa katika mwaka 2025/26 Idara hii inakamililisha ujenzi wa mifumo mitatu ambayo ipo chini yake na kuhakikisha kuwa mifumo hiyo inasomana yenyewe kwa yenyewe. Mifumo hiyo ni:-

- i. Mfumo unaotumika katika kupanga, kufanya ukaguzi na kutoa taarifa kwa wakati (*Government Internal Audit Management Information System-GIAMIS*);
- ii. Mfumo unaotumika kufuatilia utekelezaji wa mapendekezo ya ukaguzi wa ndani, CAG, PPRA pamoja na maelekezo ya Kamati mbalimbali za Bunge (*Government Audit Recommendation and Implementation Information Tracking System-GARIITS*); na
- iii. Mfumo unaosaidia kutambua, kufanya tathmini ya vihatarishi na kupendekeza mikakati ya kudhibiti athari ya vihatarishi hivyo (*Government Enterprise Risk Management Information System-GERMIS*).

Mheshimiwa Spika, vilevile Kamati iliitaka Serikali kuhakikisha kuwa Wajumbe wa Kamati ya Ukaguzi katika Taasisi hawatoki tena kwenye Taasisi husika za Umma na badala yake nafasi hizo zipatikane kwa kuomba ili kuhakikisha kunakuwa na uwazi, ushindani na uwajibikaji.

b) Fungu 13 – Kitengo cha Kudhibiti Fedha Haramu

Mheshimiwa Spika, kazi kubwa ya Fungu hili ni kusaidia kulinda nchi dhidi ya utakasishaji fedha haramu, ufadhili wa ugaidi na silaha za maangamizi na uhalifu mwingine wa kifedha. Mathalani, katika

kipindi cha mwezi Julai 2024 hadi mwezi Februari, 2025 Kitengo hiki kilipokea miamala shuku **1,300,000** yenye thamani ya **Shilingi trilioni 463**. Kamati ilichambua makadirio ya matumizi ya Fungu hili kwa mwaka 2025/26 na kubaini kwamba bajeti hiyo haitoshelezi ikilinganishwa na majukumu. Awali bajeti ya Fungu hili ilikuwa ni **Shilingi 4,162,443,000** na hivyo Kamati iliielekeza Wizara kuongeza kiasi cha **Shilingi 1,000,000,000** ili kuanza mchakato wa kuimarisha Kitengo. Serikali ilikubaliana na Kamati na kuongeza bajeti ya Fungu hili kutoka **Shilingi 4,162,443,000** hadi **Shilingi 5,162,443,000**.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaitaka Serikali kuhakikisha kuwa Kitengo hiki kinakuwa Mamlaka kamili ili kuongeza mawanda ya kazi na kujitegemea zaidi kama ilivyo kwa nchi nyingine mfano nchi ya Zambia. Aidha, Kamati inaitaka Serikali kuhakikisha kuwa Kitengo hiki kinakuwa na wafanyakazi wa kudumu na kuwalipa mishahara kupitia Fungu hili na kuachana na utaratibu wa kuazima watumishi kutoka sehemu Taasisi mbalimbali za Umma ambazo mishahara yao hutofautiana wakati wanatekeleza majukumu yanayofanana.

c) **Fungu 021 – Hazina**

Mheshimiwa Spika, Serikali imekuwa ikiwasilisha mapendekezo ya miradi inayotakiwa kutekelezwa kwa Mfumo wa Ubia kati ya Sekta ya Umma na Sekta Binafsi (PPP). Hata hivyo, bado Serikali haijafanikiwa kutumia mfumo huu wa utekelezaji wa miradi. Hivyo, Kamati iliitaka Serikali kuhakikisha kwamba katika mwaka 2025/26 miradi inayotumia mfumo wa PPP inaanza kutekelezwa ili kupunguza mzigo wa mahitaji ya fedha za maendeleo kwa Serikali.

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa Fungu hili ndio lina jukumu la kusimamia Sera za fedha nchini, Kamati inaishauri Serikali kufanya yafuatayo ili wananchi wengi waachane na matumizi ya fedha

taslimu na kufanya miamala ya malipo ya ununuzi wa bidhaa na huduma:-

- i. Kufanya mapitio ya gharama za uhamishaji wa fedha na kufanya malipo kwa njia ya kielektroniki ili kuhakikisha zinakuwa nafuu na kuwavutia wananchi kufanya miamala kwa njia ya kielektroniki; na
- ii. Kuhakikisha Mwongozo wa gharama na tozo ya huduma pamoja na Miongozo kuhusu gharama za miamala ya fedha kutoka benki moja kwenda benki nyingine (bank to bank) unatekelezwa kikamilifu.

d) Fungu 50 – Wizara ya Fedha

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kukamilisha moduli ya uchakataji wa uchakavu wa mali na moduli ya uondoaji wa mali chakavu katika Mfumo wa Usimamizi wa Mali za Serikali (GAMIS). Hata hivyo, Kamati inaitaka Serikali kuhakikisha kuwa Balozi zote zimesajili mali zao katika Mfumo huu ili kutambua mali zilizopo pamoja na thamani zake. Aidha, Kamati inaitaka Serikali kutekeleza ushauri uliotolewa katika mwaka wa fedha 2023/24 wa kuandaa Sera na Sheria ya Usimamizi wa Mali za Umma.

4.0. MAPITIO YA UTEKELEZAJI WA BAJETI YA FUNGU 45 - OFISI YA TAIFA YA UKAGUZI KWA MWAKA WA FEDHA 2024/25 PAMOJA NA MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA WA FEDHA 2025/26

Mheshimiwa Spika, Kamati ilikutana na Waziri wa Fedha pamoja na Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG) na kufanya mashauriano kuhusu utekelezaji wa bajeti na makadirio ya mapato na matumizi ya Fungu hili.

Mheshimiwa Spika, Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi ina jukumu la kufanya ukaguzi wa mapato na matumizi ya Serikali, kama yalivyoidhinishwa na Bunge. Kwa mujibu wa Hati ya Mgawanyo wa Majukumu ya mwaka 2018, Ofisi imepewa majukumu yafuatayo:-

- i. Kukagua Hesabu za Wizara, Mikoa, Halmashauri za Wilaya, Miji, Manispaa na Majiji, Ofisi za Balozi za Tanzania zilizopo nje ya nchi, Wakala za Serikali, Mashirika ya Umma, pamoja na miradi ya Maendeleo inayogharamiwa na wafadhili na kutoa taarifa ya ukaguzi wa mapato na matumizi ya fedha za umma Bungeni;
- ii. Kujenga, kukuza na kuimarisha utamaduni wa uwajibikaji katika Wizara, Taasisi za Serikali, Mikoa na Halmashauri;
- iii. Kuhakikisha kwamba, inajiridhisha uwepo wa uwajibikaji wa kutosha katika kusimamia na kudhibiti ipasavyo ukusanyaji wa mapato na matumizi ya Serikali; na
- iv. Kuhakikisha kuwa jamii ya Tanzania inapata faida au tija kutokana na matumizi bora ya fedha za umma, na mali za umma zinahifadhiwa, kutunzwa na kulindwa ipasavyo.

4.1. Mwenendo wa utolewaji wa Fedha kwa Fungu 45 kwa mwaka wa Fedha 2024/25

Mheshimiwa Spika, Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi kwa mwaka wa fedha 2024/25 iliidhinishiwa jumla ya **Shilingi 113,578,832,000**. Kati ya fedha hizo, **Shilingi 20,638,564,000** ni kwa ajili ya mishahara, **Shilingi 80,622,268,000** kwa ajili ya matumizi mengineyo na **Shilingi 11,468,000,000** kwa ajili ya miradi ya maendeleo. Aidha, Fungu hili lilipangiwa kukusanya maduhuli yenye jumla ya **Shilingi 850,000,000**. Hadi mwezi Aprili, 2025 Fungu limepokea jumla ya **Shilingi**

99,079,159,647 sawa na **asilimia 87.89** ya bajeti yote. Kamati inampongeza **Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania** kwa kuhakikisha Fungu hili linapata fedha za kutosha kwa ajili ya kuwezesha ofisi hii kutekeleza majukumu yake ya kikatiba ya udhibiti na ukaguzi. Mchanganuo wa utolewaji wa fedha ni kama unavyoonekana kwenye jedwali namba 3 hapo chini.

Jedwali Na: 3. Utekelezaji wa Bajeti ya Fungu 45 Hadi Kufikia Aprili, 2025.

Aina ya Matumizi	Bajeti iliyoidhinishwa 2024/25	Fedha iliyotolewa hadi Aprili, 2025	Asilimia
Mishahara	20,638,564,000	16,490,345,790	79.90
Matumizi Mengineyo	80,622,268,000	77,371,037,333	95.97
Maendeleo Ndani	8,828,000,000	2,577,776,524	29.20
Maendeleo Nje	2,640,000,000	2,640,000,000	100.00
JUMLA	112,728,832,000	99,079,159,647	87.89

Chanzo: *Randama Fungu 45, 2025*

4.2. Masuala ya Msingi yaliyobainika katika Utekelezaji wa Majukumu ya Ofisi ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali.

4.2.1. Mafanikio ya Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi katika mwaka 2024/25

Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2024/25 ofisi imefanikiwa kufanya yafuatayo:-

- i. Kufanya kaguzi 1,485;
- ii. Kukamilishaji Ripoti Kuu sita (6);
- iii. Kuendeleza ujenzi wa Mfumo wa Uvunaji wa Taarifa za Fedha (ADLS) awamu ya tatu kwa ajili ya ukaguzi wa mapato na matumizi ya Serikali;
- iv. Kutoa mafunzo kwa Watumishi 713 kuhusu nyanja mbalimbali za ukaguzi;
- v. Kukamilisha ujenzi wa majengo ya Ofisi katika Mikoa ya Songwe na Katavi;

- vi. Kuwajengea uwezo Wajumbe 84 wa Kamati za Kudumu za Bunge za Usimamizi wa Fedha (LAAC, PAC, PIC na PBC); na
- vii. Kuanza hatua za awali za ujenzi wa majengo ya Ofisi katika mikoa ya Mwanza na Ruvuma.

4.2.2. Changamoto za Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi katika mwaka 2024/25

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kwamba Fungu hili linakabiliwa na uhaba wa rasilimali fedha ili kutekeleza masuala yafuatayo:-

- i. Kuwajengea uwezo wakaguzi wote kwa mujibu wa viwango vya kimataifa;
- ii. Kuongezeka kwa mawanda ya ukaguzi ikiwemo ukaguzi wa wakati halisi (real time audit), ukaguzi wa kiufundi na ukaguzi wa mabadiliko ya tabianchi; na
- iii. Ununuzi wa vitendea kazi ikiwemo kompyuta mpakato na vifaa vya kuwezesha ukaguzi wa kiufundi.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaishauri Serikali kuendelea kuongeza fedha kwa Fungu 45 ili ofisi iweze kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi.

4.3. Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi kwa Mwaka wa Fedha 2025/26

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2025/26 Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi inatarajia kukamilisha utekelezaji wa Mpango Mkakati wa Miaka Mitano (2021/22 – 2025/26) uliorejewa mwaka 2023/24 ambao unajielekeza katika kuimarisha kazi za ukaguzi wa Sekta ya Umma nchini. Kimsingi, Ofisi imelenga kutekeleza vipaumbele vifuatavyo:-

- a) Ukaguzi wa mapato na matumizi, ukaguzi wa mifumo ya TEHAMA, ukaguzi wa ufanisi na ukaguzi wa kiufundi ili kuimarisha uwazi na uwajibikaji katika usimamizi wa rasilimali za umma;

- b) Uimarishaji wa matumizi ya mifumo ya TEHAMA, upatikanaji wa vitendea kazi, ujenzi na ukarabati wa majengo ya Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi ili kuboresha mazingira ya kuongeza tija na ufanisi wa utendaji kazi;
- c) Kuzijengea uwezo Kamati za Kudumu za Bunge za Usimamizi wa fedha za Umma na za Kisekta ili kuelewa Mamlaka, Majukumu, ripoti za CAG pamoja na kutambua mbinu za kufanya ufuatiliaji wa matumizi ya fedha za utekelezaji wa programu na miradi ya maendeleo; na
- d) Kuwajengea uwezo Wakaguzi kwenye maeneo ya Mifumo ya TEHAMA inayotumika katika ukusanyaji wa mapato na matumizi, ukaguzi wa wakati halisi (real-time audit); ukaguzi wa ufanisi, ukaguzi wa kiufundi, ukaguzi wa mabadiliko ya tabianchi pamoja na uelewa wa mabadiliko ya viwango vya ukaguzi vya Kimataifa.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2025/26 Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi imetengewa jumla ya **Shilingi 123,362,123,000**. Kati ya fedha hizo **Shilingi 23,058,129,000** ni kwa ajili ya mishahara, **Shilingi 87,356,994,000** ni kwa ajili ya matumizi mengineyo, **Shilingi 8,828,000,000** ni fedha za ndani za maendeleo na **Shilingi 3,275,996,000** ni fedha za nje. Aidha, Fungu limeidhinishiwa kukusanya Maduhuli yenye jumla ya **Shilingi 843,004,000** kwa ajili ya kwenda Mfuko Mkuu wa Serikali.

Jedwali Na 4: Ulinganisho wa Bajeti ya NAOT kwa Mwaka wa fedha 2024/25 Na Makadirio ya Bajeti Kwa Mwaka wa fedha 2025/26.

Maelezo	Bajeti iliyoidhinishwa (2024/25)	Makadirio ya Mwaka (2025/26)	Tofauti	Asilimia
Maduhuli	850,000,000	843,004,000	-6,996,000	-0.82
Matumizi ya Kawaida				
Mishahara	20,638,564,000	23,058,129,000	2,419,565,000	11.72
Matumizi Mengineyo	80,622,268,000	87,356,994,000	6,734,726,000	8.35
Jumla ya matumizi ya kawaida	101,260,832,000	110,415,123,000	9,154,291,000	9.04
Matumizi ya Maendeleo				
Fedha za ndani	8,828,000,000	8,828,000,000	0	0.00
Fedha za Nje	2,640,000,000	3,275,996,000	635,996,000	24.09
Jumla ya fedha za Maendeleo	11,468,000,000	12,103,996,000	635,996,000	5.55
Jumla Kuu	113,578,832,000	123,362,123,000	9,783,291,000	8.61

Chanzo: Randama ya Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi, 2025

4.4. Maombi ya Fedha ya Wizara ya Fedha pamoja na Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi kwa Mwaka wa Fedha 2025/26

Mheshimiwa Spika, jumla ya fedha zote zinazoombwa na Mafungu nane (8) ya Wizara ya Fedha pamoja na Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi kwa Mwaka 2025/26 ni **Shilingi 20,309,108,115,000**. Kati ya fedha hizo, **Shilingi 1,124,649,904,000** ni kwa ajili ya mishahara, **Shilingi 18,414,565,810,000** kwa ajili ya matumizi mengineyo, **Shilingi 610,528,826,000** kwa ajili ya fedha za ndani za miradi ya maendeleo na **Shilingi 159,363,575,000** ni fedha za nje.

**Jedwali Na. 5. Maombi ya Fedha kwa Wizara ya Fedha na Mafungu yaliyochini
yake kwa mwaka 2024/25**

Fungu	Matumizi Mengineyo	Mishahara	Miradi Maendeleo (Ndani)	Miradi Maendeleo (Nje)	Jumla
01	14,219,350,702,000	-	-		14,219,350,702,000
06	11,430,429,000	2,366,512,000	141,967,000	1,136,430,000	15,075,338,000
10	4,164,536,000	945,493,000	958,949,000	-	6,068,978,000
13	5,162,443,000	-	-	-	5,162,443,000
21	783,658,931,000	985,183,709,000	588,911,977,000	106,520,060,000	2,464,274,677,000
22	3,131,303,648,000	16,616,460,000	-	-	3,147,920,108,000
23	91,566,300,000	7,468,014,000	741,381,000	6,090,081,000	105,865,776,000
50	80,571,827,000	89,011,587,000	10,946,552,000	42,341,008,000	222,870,974,000
Jumla	18,327,208,816,000	1,101,591,775,000	601,700,826,000	156,087,579,000.	20,186,588,996,000
45	87,356,994,000	23,058,129,000	8,828,000,000	3,275,996,000	122,519,119,000
JUML A KUU	18,414,565,810,000	1,124,649,904,000	610,528,826,000	159,363,575,000	20,309,108,115,000

Chanzo: *Randama za Mafungu ya Wizara ya Fedha na Ofisi ya CAG,2025*

5.0. MAONI NA MAPENDEKEZO YA KAMATI

Mheshimiwa Spika, baada ya Kamati kupitia utekelezaji wa bajeti ya Wizara ya Fedha na Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi kwa mwaka wa fedha 2024/25 pamoja na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa mwaka wa fedha 2025/26, Kamati ina maoni na Mapendekezo yafuatayo:-

5.1. Kufanya mabadiliko kwenye Sheria ya Mifumo ya Malipo ya Taifa Sura ya 437 ili Mfumo wa malipo kwa njia ya kielektroniki (Cashlite) uanze kutekelezwa

Mheshimiwa Spika, kwa muda mrefu Kamati imekuwa ikiishauri Serikali kuhusu kupunguza matumizi ya fedha taslimu na kutumia mifumo ya kielektroniki katika kufanya malipo ili kuzuia upotevu wa mapato yatoakanayo na kodi. Malipo ya kielektroniki ni miamala inayofanyika kupitia kadi za malipo, simu za mkononi na malipo ya papo kwa papo. Lengo ni kurahisisha miamala na kupunguza utegemezi wa fedha taslimu. Kamati inasisitiza Serikali kufanya mabadiliko katika Kifungu cha 8 cha Sheria ya Mifumo ya Malipo ya

Taifa Sura ya 437 pamoja na Sheria ya Usimamizi wa Kodi Sura 438 ili kuanzisha sharti la lazima la kufanya malipo kwa njia ya kieletroniki wakati wa kufanya manunuzi ya huduma na bidhaa.

Mheshimiwa Spika, mfano Serikali inaweza kuweka ukomo wa malipo ya fedha taslimu wa kiwango cha chini pamoja na kupunguza gharama za kufanya miamala ili kutohamasisha matumizi ya fedha za taslimu kwenye malipo ya manunuzi ya bidhaa na huduma.

5.2. Serikali kupitia upya Muundo wa Idara ya Mkaguzi Mkuu wa Ndani wa Serikali pamoja na Sheria ya Ukaguzi wa Ndani ya Umma

Mheshimiwa Spika, Idara ya Mkaguzi wa Ndani wa Serikali ipo chini ya Wizara ya Fedha ambapo Mkaguzi Mkuu wa Ndani wa Serikali anawajibika kiutendaji na kiutawala kwa Katibu Mkuu Wizara ya Fedha. Aidha, Mkaguzi wa Ndani katika Taasisi za Umma anawajibika kiutawala na kiutendaji kwa Mkuu wa Taasisi husika. Hata hivyo, muundo huu umeonekana kuwa na changamoto kutokana na Sheria kutompa mamlaka Mkaguzi Mkuu wa Ndani wa Serikali kuwawajibisha wakaguzi wa ndani pindi wanapobainika kutenda makosa.

Aidha, muundo huu haumpi Mkaguzi wa ndani uhuru katika kutekeleza majukumu yake ipasavyo kwa kuripoti kwa Katibu Mkuu Wizara ya Fedha ambaye kimsingi ni mkaguliwa. Muundo huu umekuwa ukisababisha hoja za Mkaguzi Mkuu wa ndani kutofanyiwa kazi kwa wakati na baadae kujitokeza katika Taarifa ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaitaka Serikali kufanya mabadiliko ya muundo wa Idara ya Mkaguzi Mkuu wa Ndani wa Serikali pamoja na Sheria ya Ukaguzi wa Ndani ya Umma ili Mkaguzi Mkuu wa Ndani wa Serikali awe anawajibika kiutawala kwa Mlipaji Mkuu wa Serikali na kiutendaji kwa Katibu Mkuu Kiongozi kupitia Kamati ya Ukaguzi ya Kitaifa (The National Audit Committee). Vilevile Kamati inataka Sheria iweke wazi uwajibikaji na uhuru wa Mkaguzi wa ndani wa Taasisi za

Umma kwa kumtaka Mkaguzi wa Ndani kuwajibika Kiutawala kwa Maafisa Masuuli na kiutendaji kwa Mkaguzi Mkuu wa Ndani wa Serikali.

5.3. Kuwezesha kimitaji Benki ya Maendeleo ya Kilimo Tanzania (TADB) na Benki ya Uwekezaji Tanzania (TIB)

Mheshimiwa Spika, jukumu kuu la Benki ya TADB ni kuwa chachu ya utoaji wa mikopo ya muda mfupi, wa kati na mrefu kwa ajili ya kufanikisha maendeleo jumuishi ya sekta ya kilimo nchini, na kuchangia katika Dira ya Taifa ya Maendeleo katika kuhakikisha utoshelevu na usalama wa chakula, maendeleo ya uchumi na kupunguza umaskini. Tangu kuanzishwa kwake mwaka 2015, TADB imefanikiwa kutoa mikopo ya **Shilingi 971,890,000,000** ikinufaisha zaidi ya wakulima 1,948,801 na biashara 686 (biashara endelevu ni 478). Kwa sasa Benki hii ina mtaji wa jumla ya **Shilingi 924,000,000,000**. Hata hivyo, benki hii haipokei amana kama ilivyo kwa benki za biashara. Ili kutimiza kikamilifu dhamira ya TADB na kukidhi mahitaji yanayoongezeka ya fedha kwa ajili ya kilimo, benki hii inahitaji jumla ya **Shilingi 2,950,000,000,000**, hivyo kufanya nakisi ya **Shilingi 2,026,000,000,000**.

Mheshimiwa Spika, Benki ya TIB ina jukumu la kutoa huduma za fedha kwa miradi ya maendeleo kwa gharama nafuu ili kujenga Taifa lenye uchumi shirikishi, mseto, mahiri na wenye ushindani. Hata hivyo, mwenendo wa ufanisi wa benki hiyo sio wa kuridhisha kwa sababu katika kipindi cha miaka mitatu mapato ya benki yamekuwa yakishuka kutoka **Shilingi 62,700,000,000** mwaka 2022 hadi **Shilingi 35,600,000,000** mwaka 2024 kufuatia kushuka kwa kasi ya utoaji wa mikopo kutokana na kiwango hafifu cha mtaji. Hadi kufikia tarehe 31 Desemba 2024, mtaji wa benki kwa mujibu wa Kanuni za Taasisi za fedha (core capital) ulikuwa **Shilingi 90,226,000,000** kiwango ambacho ni kidogo ikilinganishwa na kiwango cha **Shilingi 200,000,000,000** kinachotakiwa kwa mujibu wa Kanuni za Taasisi za Fedha za Maendeleo zilizotolewa na Benki Kuu ya Tanzania mwaka

2021. Kiwango hicho kidogo cha mtaji kinazuia ukuaji wa mizania ya benki kwa sababu benki haina uwezo wa kukopa kwa kutumia mtaji kama nyenzo ili kuweza kukopesha miradi mikubwa ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, kufuatia mikakati ya Serikali ya kukuza uwekezaji katika sekta ya kilimo na kuongeza viwanda nchini, Kamati inaitaka Serikali kuhakikisha inatoa mitaji katika benki hizo ili kuongeza ufanisi na kuwezesha benki hizo kuwa shindani.

5.4. Kutungwa kwa Sera ya Kodi

Mheshimiwa Spika, Sera ni mkakati au mwongozo unaotumiwa na Serikali kupanga na kutekeleza ukusanyaji wa kodi. Sera inatoa maelekezo ya aina ya kodi na namna zitakavyokusanywa, viwango vya kodi pamoja na matumizi ya mapato yanayotokana na kodi. Pamoja na kwamba kuna Sheria mbalimbali za kodi nchini, Tanzania haina sera ya kodi moja inayotoa muongozo wa masuala mbalimbali kama vile; utolewaji wa vivutio na misamaha ya kodi, utozaji, kuchochea ukuaji wa uchumi na ukuaji wa sekta mbalimbali pamoja na usimamizi wa kodi za ndani na za Kimataifa.

Mheshimiwa Spika, kukosekana kwa Sera hiyo kunasababisha nchi yetu kutokuwa na viwango vya kodi vinavyotabirika pamoja na kuongeza vitendo vya ukwepaji wa kodi. Hivyo, Kamati inaona kwamba kuna umuhimu wa kuandaa Sera ya kodi ili kutoa mwongozo wa masuala yote ya kodi.

5.5. Kuboresha Utendaji Kazi wa Wakala wa Huduma ya ununuzi Serikalini (GPSA)

Mheshimiwa Spika, Wakala wa Huduma ya Ununuzi Serikalini (GPSA) ni Taasisi ya Serikali iliyoanzishwa kwa mujibu wa Sheria ya Wakala wa Serikali Sura ya 245. Baadhi ya Majukumu makubwa ya GPSA ni kama ifuatavyo:-

- i. Kutoa huduma mbalimbali kwa Taasisi za Serikali na zisizo za kiserikali, zikiwemo ununuzi wa pamoja wa magari, mafuta, na vifaa vya ofisi;
- ii. Kusaidia Taasisi kupata bidhaa kwa bei nafuu na ubora unaokubalika;
- iii. Kutoa huduma za ugomboaji na uondoshaji wa mizigo; na
- iv. Kusaidia katika taratibu za forodha na usafirishaji wa mizigo ya Serikali kutoka bandarini, viwanja vya ndege, na mipakani.

Mheshimiwa Spika, Wakala umejiwekea utaratibu wa kugombo mizigo kwa kuzingatia muda wa siku 7 kwa mizigo ya bandarini na siku 3 kwa mizigo ya uwanja wa ndege. Hata hivyo, Kamati imebaini kwamba kwa muda mrefu GPSA imekuwa ikichelewesha ugomboaji wa mali hasa magari. Mfano, Mfuko wa Mahakama katika mwaka 2023/24 uliagiza magari 19 kupitia wakala lakini hadi sasa wamepokea magari 13 tu, licha ya magari yote kulipiwa na kukamilika kwa taratibu za ugomboaji kwa wakati. Hivyo, Kamati inaitaka Serikali kuboresha ufanisi wa GPSA ili kuhakikisha hauathiri utendaji kazi wa Taasisi nyingine.

6.0. HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, naomba kuhitimisha kwa kukushukuru wewe Mhe. Dkt. Tulia Akson, Mb Spika wa Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Rais wa Umoja wa Mabunge Duniani (IPU) pamoja na Mhe. Mussa Azzan Zungu, Mb Naibu Spika kwa kuendelea kuliongoza vema Bunge. Nawashukuru pia Mhe. Dkt. Mwigulu Nchemba, Mb Waziri wa Fedha na Mhe. Hamad Hassan Chande, Mb Naibu Waziri wa Fedha kwa ushirikiano wao wakati wa kuchambua utekelezaji wa bajeti ya mwaka 2024/25 na makadirio ya mapato na matumizi kwa mwaka wa fedha 2025/26. Aidha, napenda kumshukuru Dkt. Natu El-Maamri Mwamba, Katibu Mkuu Wizara ya Fedha na Mlipaji Mkuu wa Serikali, Manaibu Katibu Wakuu, Wakuu wa Taasisi na Idara zote zilizo chini ya Wizara ya Fedha pamoja na Wataalamu wote wa Wizara ya Fedha kwa ushirikiano wao katika kujadili, kuchambua na kupitisha makadirio ya mapato na matumizi ya Wizara.

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya pekee napenda kumshukuru Ndg. Charles Kichere Mdhbiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kwa ushirikiano wake kwa Kamati wakati wa kujadili utekelezaji wa majukumu ya Ofisi yake kwa mwaka 2024/25 pamoja na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa mwaka wa fedha 2025/26.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwapongeza wajumbe wa Kamati kwa umahiri, umakini na ushirikiano wao walionipatia wakati wote wa kupitia na kuchambua bajeti ya Wizara hii na hatimaye kukamilika kwa Taarifa hii. Naomba kuwatambua Wajumbe hao kama ifuatavyo: -

1. Mhe. Oran Manase Njeza, Mb	Mwenyekiti
2. Mhe. Twaha Mpembenwe, Mb	M/Mwenyekiti
3. Mhe. Shamsi Vuai Nahodha, Mb	Mjumbe
4. Mhe. Mariam Madalu Nyoka, Mb	Mjumbe
5. Mhe. Dkt. Charles Stephen Kimei, Mb	Mjumbe
6. Mhe. Subira Khamis Mgalu, Mb	Mjumbe
7. Mhe. Jonas William Mbunda, Mb	Mjumbe
8. Mhe. Juma Hamad Omar, Mb	Mjumbe
9. Mhe. Kwagilwa Reuben Nhamanilo, Mb	Mjumbe
10. Mhe. Zaytun Seif Swai, Mb	Mjumbe
11. Mhe. Stella Alex Ikupa, Mb	Mjumbe
12. Mhe. Joseph Zacharius Kamonga, Mb	Mjumbe
13. Mhe. Shally Josepha, Raymond, Mb	Mjumbe
14. Mhe. Josephat Sinkamba Kandege, Mb	Mjumbe
15. Mhe. Leah Jeremiah Komanya, Mb	Mjumbe
16. Mhe. Rashid Abdallah Rashid, Mb	Mjumbe
17. Mhe. Bahati Khamis Kombo, Mb	Mjumbe
18. Mhe. Vedastus Mathayo Manyinyi, Mb	Mjumbe
19. Mhe. Omar Ali Omar, Mb	Mjumbe
20. Mhe. Bahati Keneth Ndingo, Mb	Mjumbe
21. Mhe. Yahya Mhatta, Mb	Mjumbe

Mheshimiwa Spika, mwisho si kwa umuhimu, nimshukuru Ndg. Baraka Leonard Katibu wa Bunge kwa niaba ya Watumishi wote kwa kuiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake kikamilifu pamoja na kutoa ushauri wa kitaalamu uliowezesha kufanikisha shughuli za Kamati.

Mheshimiwa Spika, baada ya maelezo hayo naliomba Bunge lako Tukufu sasa lijadili na kuidhinisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Mafungu nane (8) ya Wizara ya Fedha pamoja na Fungu 45 la Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi kwa mwaka wa fedha 2025/26 kama yalivyowasilishwa na Waziri wa Fedha yenye jumla ya **Shilingi 20,309,108,115,000** ambapo **Shilingi 1,124,649,904,000** ni mishahara, **Shilingi 18,414,565,810,000** ni matumizi mengineyo na **Shilingi 769,892,401,000** ni matumizi ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha na naunga mkono hoja.

Oran Manase Njeza (Mb)
MWENYEKITI
KAMATI YA BUNGE YA BAJETI

04 Juni, 2025